

О. М. Хомакандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розкрито особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи в контексті освітніх реформ. Зосереджено увагу на законодавчій базі, Концепції Нової української школи щодо специфіки навчання молодших школярів української мови. В освітній процес упроваджується інтегроване навчання, що забезпечить цілісність розуміння понять, явищ; застосовуються інноваційні технології. Проаналізовано зміст останніх досліджень і публікацій із проблеми. Учені акцентують увагу на важливості вивчення української мови, її ролі у формуванні особистості. Окрім того, вона є засобом навчання. Лінгводидакти визначають шляхи формування у молодших школярів комунікативної компетентності. Звернено увагу на застосування інноваційних методів навчання, що сьогодні активно впроваджуються учителями в практику роботи початкової школи. Метою статті є: розкрити сучасні підходи до підготовки майбутніх учителів початкової школи з навчання української мови, виокремити педагогічні умови для реалізації завдань у контексті освітньої реформи. З'ясовано підходи дослідників до виокремлення педагогічних умов. Проведено контент-аналіз наукової праці щодо підготовки майбутнього вчителя початкової школи, що дає можливість засвідчити про необхідність виявлення педагогічних умов у підготовці майбутнього вчителя в сучасних реаліях. Поняття «педагогічна умова» розглядається як система певних форм, методів, реальних ситуацій, що об'єктивно склалася або суб'єктивно створені й необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети. Сформульовано педагогічні умови: удосконалення методичної підготовки в контексті освітньої реформи; створення квазіпрофесійного середовища у процесі проведення практичних занять. Окреслено шляхи їх реалізації в процесі викладання дисципліни «Методика навчання української мови в початковій школі». Наведено приклади моделювання ситуацій, що забезпечить формування у здобувачів освіти культури професійного мовлення. Наголошено на організації самостійної пошукової діяльності, що має бути сконцентрована на вивченні досвіду педагогічних наук та ознайомленні з діяльністю вчителів-новаторів.

Ключові слова: підготовка вчителя початкової школи, методика навчання української мови, педагогічна умова, методична освіта, квазіпрофесійне середовище.

Постановка проблеми. Закон України «Про освіту», Концепція Нової української школи передбачають формування в учнів початкових класів ключових компетентностей, серед яких – «вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами» [2]. Наголошується на тому, що Нова школа працюватиме на засадах «педагогіки партнерства», основними принципами якої є: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [6].

В освітній процес початкової школи впроваджується інтегроване навчання, що забезпечить цілісність розуміння понять, явищ; застосовуються інноваційні технології. Стає зрозумілим, що за таких умов змінюються підходи до підготовки

майбутнього вчителя початкової школи, особливо до навчання молодших школярів української мови. Це активізувало наукові пошуки в галузі лінгводидактики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам підготовки майбутніх учителів присвячено наукові розвідки І. Беха, В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Кічук, О. Пехоти, О. Пометун, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєвої, Л. Хомич, Л. Хоружої, І. Шапошнікової та інших. Українська педагогічна наука охоплює широкий спектр наукових пошуків у галузі організації освітнього процесу, в застосуванні інноваційних методів навчання, у розвитку педагогічної майстерності, у формуванні національно-патріотичної особистості тощо. Підготовку вчителя до навчання української мови та читання в початковій школі досліджували такі вчені: М. Вашуленко, О. Вашуленко, М. Захарійчук, М. Наумчук, В. Науменко, К. Пономарьова О. Савченко, О. Хорошковська та інші. Учені акцентують увагу на значенні оволодіння мовою не тільки

як навчальним предметом, а й засобом навчання, формування мовленнєвої особистості, яка є носієм національної культури. «Саме за допомогою засобів мови, початкових знань про діалектичні закономірності її побудови у молодших школярів закладаються основи усвідомлення слова не тільки як духовної, а й матеріальної одиниці, формується любов до рідної мови, історії, культури і літератури свого народу [1, с. 12]. У цьому аспекті варто нагадати слова вітчизняного педагога В. Сухомлинського: «У руках вихователя слово – такий же могутній засіб, як музичний інструмент у руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур у руках скульптора... Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» [10, с. 160].

Підготовка майбутнього вчителя початкової школи сьогодні спрямована на формування предметних, фахових компетентностей, що передбачають наявність у здобувачів освіти знань у різних галузях науки, умінь, набутого досвіду в процесі проходження педагогічних практик і сформованих цінностей. Дотримуємося позиції Н. Калити, що «процес підготовки майбутнього вчителя на сучасному етапі можна умовно поділити на такі основні компоненти: загальна підготовка (методологічно-розвиваюча); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення)» [3, с. 267].

Наше педагогічне дослідження спрямоване на виявлення педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до навчання української мови в початковій школі, що дасть змогу ефективно побудувати освітній процес в умовах закладу вищої освіти.

Мета статті – розкрити сучасні підходи до підготовки майбутніх учителів початкової школи з навчання української мови, виокремити педагогічні умови для реалізації завдань у контексті освітньої реформи.

Виклад основного матеріалу. Поняття «педагогічна умова» розглядаємо як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися або суб'єктивно створені й необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [8, с. 153].

Проведений контент-аналіз наукових праць (досліджено 19 наукових джерел) щодо підготовки майбутнього вчителя початкової школи дав можливість засвідчити, що визначення педагогічних умов є ключовим питанням дослідників. З-поміж умов залежно від предмета дослідження виокремили: розвиток позитивної мотивації студентів до застосування навчально-ігрових технологій шляхом включення їх у квазіпрофесійну діяльність; відбір і реалізацію змісту навчальних дисциплін,

орієнтованих на формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій, на основі інтеграції загальнопедагогічних, методичних і спеціальних (ігротехнічних) знань; посилення практичної спрямованості процесу професійної підготовки... [4, с. 10]; формування готовності майбутніх учителів початкових класів до комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі фахової підготовки на засадах системного, компетентнісного та діяльнісного підходів; розвиток ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійно орієнтованої комунікативної діяльності та оволодіння фаховими компетентностями майбутнього вчителя початкових класів... [12, с. 14–15]; забезпечення позитивної мотивації до організації ОРС як засобу формування навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи; використання потенційних можливостей змісту психолого-педагогічних і методичних дисциплін для формування комплексу дидактико-технологічних знань і вмінь, здатностей до інтеграції просторово-предметного, пізнавально-мотиваційного, психолого-дидактичного та соціально-комунікаційного компонентів ОРС; створення інтелектуально насиченого середовища у процесі інтерактивної взаємодії суб'єктів навчання для набуття студентами досвіду формування ОРС початкової школи [9, с. 16].

Науково-педагогічний досвід автора статті, спостереження за підготовкою майбутніх учителів дали можливість визначити педагогічні умови, що забезпечать якісну їх підготовку до навчання української мови. У межах статті виокремимо дві: 1) удосконалення методичної підготовки в контексті освітньої реформи; 2) створення квазіпрофесійного середовища у процесі проведення практичних занять. Реалізація першої умови здійснюється завдяки визначенню змісту навчальних і робочих програм із дисципліни «Методика навчання української мови» відповідно до Концепції Нової української школи, залученню студентів до інтернет-вебінарів та інших комунікаційних платформ, самостійної пошукової діяльності. Концепцією Нової української школи визначено план дії щодо реформування початкової освіти [6]. Формула Нової школи – дитиноцентризм, компетентнісний зміст освіти, педагогіка партнерства, наскрізний процес виховання та інші – змінить її філософію. Навчання в 1–4 класах поділяється на два цикли: адаптаційно-ігровий та основний. Відповідно, вводяться Типові освітні програми й підручники низки авторів, що дають можливість більш якісно реалізувати компетентнісний підхід і забезпечити інтеграцію в освітній діяльності початкової школи. Вся увага в лекційному матеріалі повинна концентруватися на шляхах створення освітнього середовища в 1–4 класах, вивченні й застосуванні інноваційних методів навчання.

Як правило, заняття з методики навчання української мови розпочинаємо з методичних хвилин, що передбачають ознайомлення з новинками педагогічних досліджень, змістом нових підручників «Українська мова та читання», їхніми авторами, досвідом роботи вчителів 1–4 класів.

Самостійна пошукова діяльність здобувача освіти має бути сконцентрована на вивченні досвіду педагогічних наук та ознайомленні з діяльністю вчителів-новаторів. З позиції особистих спостережень вважаємо, що вкрай важливо зрозуміти педагогічні інновації В. Сухомлинського, формулу освітньої діяльності вчителя, яка чітко визначена в словах: «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують 4 культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова» [11, с. 201]. Для пошукової діяльності студентів рекомендуємо з'ясувати підходи вченого до навчання й виховання в початковій школі, концептуальні засади. «Роки навчання в початкових класах – цілий період морального, інтелектуального, емоційного, фізичного, естетичного розвитку, який буде реальною справою, а не пустою розмовою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра» [11, с. 100]. Ідеал виховання педагог убачав у розумінні тих процесів, що відбуваються в навколишньому світі, а сьогодення вимагає розуміння цілісної його картини.

Вивчаючи й аналізуючи праці В. Сухомлинського, студенти доходять висновків, що питання вивчення української мови в початковій школі педагог тісно пов'язував із проблемою становлення та розвитку особистості, формування ціннісних орієнтирів. «Мова – духовне багатство народу. Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова» [11, с. 201].

Сьогодні вчителі-новатори, взявши в основу педагогічні здобутки В. Сухомлинського (й інших вітчизняних педагогів), удосконалюють освітній процес інноваційними підходами: проведенням ранкових зустрічей, інтегрованих уроків (Українська мова та читання, Українська мова та читання й Я досліджую світ), застосуванням інноваційних методів навчання. Заслужують на увагу методичні поради вчителям щодо реалізації завдань Концепції Нової української школи за різним авторством, наприклад Н. Бібік [7]. У них містяться пояснення щодо застосування інтеграції на уроках, урахування психологічних особливостей учнів, методики застосування інноваційних методів навчання тощо. Сьогодні це один із путівників у підготовці майбутнього вчителя.

Створення квазіпрофесійного середовища є необхідною педагогічною умовою для підготовки компетентного вчителя. Методика навчання української мови поповнилася інноваційними техно-

логіями: «Шість цеглинок», «Щоденні 5», «Рафт» та іншими. Практичні заняття з дисципліни дають можливість здобувачам освіти апробувати їх, готувати фрагменти уроків з їх застосуванням.

Особлива увага акцентується на ігровій технології. З цією метою студентами готується алгоритм її проведення, що включає умови, форму, зміст гри, розробляються фрагменти уроків в умовах аудиторного заняття. Упроваджуючи гру під час уроку, треба дбати про те, щоб основне дидактичне завдання, що становить її зміст, відповідало навчальній меті уроку, було для дітей посилюючим, сприяло максимальній активізації розумової діяльності. Її застосовують на різних етапах уроку: у процесі вивчення нового матеріалу, під час закріплення знань та на етапі перевірки умінь і навичок. На уроках перевага віддається тим іграм, які передбачають участь більшості учнів класу, щоб вони мали змогу швидко відповісти, зосереджувати увагу на основному.

Особливої уваги ми надаємо системній роботі з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів за рівнями, серед яких М. Вашуленко виокремлює такі: вимовний, лексичний, рівень словосполучення, речення, текстовий [5].

Для якісного формування в учнів комунікативних умінь студентам рекомендується: вибрати технологію розвитку комунікативної компетентності; дібрати систему мовних, мовленнєвих вправ, комунікативних завдань.

Водночас із метою розвитку культури професійного мовлення здобувачам освіти пропонуються різні педагогічні (методичні) ситуації, як-от:

1. Поясніть учням 2-го класу тему «Досліджуємо звуки і букви», застосовуючи QR-код. Які етапи роботи Ви передбачаєте?

2. Побудуйте діалог розмови вчителя й учня у процесі вивчення теми «Будова тексту» (4-й клас) із застосуванням евристичного методу.

3. Подайте для учнів 1-го класу вірєць зв'язного висловлювання побудови вежі за допомогою «цеглинок» (конструктора Lego).

Моделювання ситуації, наближеної до майбутньої професійної діяльності, дає можливість викладачу: запобігти помилкам у професійному мовленні студента, допомогти дібрати метод навчання відповідно до вікових особливостей, формувати професійну компетентність. Вважаємо, що саме квазіпрофесійне середовище забезпечить розвиток у здобувачів освіти методичних здатностей до навчання української мови.

Висновки і пропозиції. Отже, у статті з'ясовано сучасні підходи до підготовки майбутнього вчителя до навчання української мови в початковій школі. Проаналізовано наукові праці дослідників щодо виокремлення педагогічних умов. Зосереджено увагу автора на реалізації умов, що впливають із Концепції Нової української школи, серед яких: удосконалення методичної підготовки в контексті

освітньої реформи; створення квазіпрофесійного середовища у процесі проведення практичних занять. Окреслено шляхи їх реалізації в процесі викладання дисципліни «Методика навчання української мови в початковій школі». Перспектива подальших досліджень передбачає з'ясування нових підходів до проведення педагогічних практик.

Список використаної літератури:

1. Вашуленко М. Урок української мови. *Початкова школа*. 2007. № 4. С. 12–18.
2. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 5 вересня 2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата опублікування: 28.09.2017).
3. Калита Н. Підготовка вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 14. С. 265–269.
4. Марко М. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Мукачівський державний університет, Мукачево, 2018. 20с.
5. Методика навчання української мови у початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. Bibik. Київ : TOB «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
8. Пехота О., Старєва А. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв : Іліон. 2007. 272 с.
9. Писарчук О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. Тернопіль, 2016. 21 с.
10. Сухомлинський В. Слово про слово. В. Сухомлинський. *Вибрані твори в п'яти томах*. Т. V. Статті. Київ : Радянська школа, 1977. 639 с.
11. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. В. Сухомлинський. *Вибрані твори в п'яти томах*. Т. 3. Київ : Радянська школа, 1977. 670 с.
12. Шалівська Ю. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2018. 20 с.

Khoma O. Pedagogical conditions of training of future primary school teachers to teaching Ukrainian language

The article describes the peculiarities of the preparation of the future primary school teacher in the context of educational reforms. The attention is paid to the legislative framework, the Concept of the New Ukrainian School on the specifics of teaching younger Ukrainian students. Integrated learning is introduced into the educational process. This will ensure the integrity of understanding of concepts and phenomena; innovative technologies are also being used. The content of recent researches and publications on the issue has been analyzed. Scientists emphasize the importance of learning the Ukrainian language and its role in personality formation. In addition, it is a learning tool. Linguists determine the ways in which younger students form communicative competence. Attention is drawn to the usage of innovative teaching methods, which are being actively implemented by teachers in primary school practice today. The purpose of the article is to: unveil modern approaches to the training of future primary school teachers of Ukrainian language, to identify pedagogical conditions for the implementation of tasks in the context of educational reform. The approaches of researchers to isolation of pedagogical conditions are determined. The content analysis of scientific researches concerning the training of the future primary school teacher was carried out, which gave an opportunity to testify about the necessity of identifying pedagogical conditions in the training of the future teacher in modern situation. The term "pedagogical condition" is considered as a system of certain forms, methods, real situations that are objectively created or subjectively created and necessary to achieve a specific pedagogical goal. The author formulated pedagogical conditions, among those: improvement of methodological training in the context of educational reform; creation of a quasi-professional environment in the process of conducting practical classes. The ways of their realization in the course of teaching the discipline "Methods of teaching the Ukrainian language in primary school" are outlined. Examples of simulation of situations that will provide the formation of professional culture in future specialists are given. Emphasis is placed on the organization of a student's independent research activity, which should be focused on examining of the experience of pedagogical sciences and getting acquainted with the activities of innovative teachers.

Key words: training of the primary school teacher, methodic of teaching Ukrainian language, pedagogical conditions, methodical education, quasi-professional environment.